Det mörka avsnittet: Orosmoln och framtida hot

HUGLEIÐINGAR
Martin Ekman

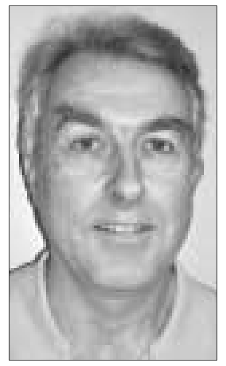

2. partur

Vad är det då för problem med Ålands självstyrelse i relation till EU? Roten till det hela är nog att Åland med sin särställning är unikt inom EU; Ålands "syskon" står ju huvudsakligen utanför. EU har svårt att hantera detta och försöker undvika problemet genom att låtsas att det inte existerar. I praktiken är problemen av två slag: Det första har att göra med Ålands särställning, det andra har att göra med Ålands litenhet.

För det första har det självstyrande Åland ett eget parlament med egen lagstiftning helt vid sidan av det finska parlamentet och dess lagstiftning, medan EU bara vill hantera självständiga stater och därför låtsas att Åland inte finns. Detta har redan orsakat allvarliga kontroverser. Ett exempel gäller fisket, där Ålands rätt till egen fiskekvot resulterat i en serie förvecklingar. Ett annat gäller sjöfågeljakten, där Ålands lagar grundade på lång tradition av naturanpassad sjöfågeljakt ifrågasatts, och Åland dessutom saknar rätt att självt försvara sig inför EU, vilket lett till flera förvecklingar. Ett tredje gäller EU-böter vid ett lands överträdelse av EU-direktiv, där frågan om vem som skall betala vad till vem orsakat ytterligare förvecklingar. EU-böterna döms ut i proportion till landets bärkraft, men vilket är landet om Ålands lagting anses ha felat? Alla dessa frågor har orsakat svårhanterliga "triangeldraman", det vill säga djupa konflikter i triangeln Åland - Finland - EU. Framtida triangeldraman kan dyka upp när som helst.

Ett speciellt problem vid sidan av ovanstående utgör språket. Åland är svenskspråkigt, medan EU-ärend-en, som måste gå via Finland, ofta är brådskande och av detta skäl där sköts enbart på finska, i strid med självstyrelselagen.

För det andra är Åland litet och strävar efter lösningar som passar ett örike i Östersjön, medan EU är stort och strävar efter likriktade lösningar i hela Europa. Ett typiskt exempel på detta är jordbruket, där EU som bekant har ett regelsystem avsett för jordbruk som industri snarare än som skötsel av djur och natur. När sådana regler skall tillämpas på det lilla Åland med sitt småskaliga och miljövänliga deltidsjordbruk fungerar det inte. (Alla ålänningar som sett den prisbelönta dokumentära kortfilmen "Den lyckliga kon" vet vad jag menar.) Kommer jordbruket på Åland att överleva EU?

Man kan ge flera exempel på tänkbara framtida hot, hot som kanske aldrig kommer att bli verklighet eller som kanske kommer att bli det - ingen vet i förväg. Första exemplet: Åland hade tidigare två slakterier. Nya EU-regler krävde dyra investeringar och det ena slakteriet fick lägga ner. I framtiden skulle nya ändringar i EU-reglerna kunna få det återstående slakteriet på fall. Kommer slakteriet på Åland att överleva EU eller kommer ålänningarna mot sin vilja att tvingas till långa EU-djurtransporter utanför Åland? Andra exemplet: Det pratas i EU-korridorerna om enhetlig banklagstiftning för hela EU. Åland har en egen bank, Ålandsbanken, av fundamental betydelse för den åländska ekonomin och näringslivet, liten och välskött. Den har tidigare en gång beviljats ett undantag från finsk lagstiftning på grund av sin litenhet och speciella funktion, något som knappast skulle inträffa med EU. Kommer Ålandsbanken att överleva EU?

Det är uppenbart att vitala delar av Ålands särställning och särprägel inte är förenliga med EU:s nuvarande sätt att fungera och snarast går på tvärs mot utvecklingen inom EU. Detta är inte bara en fråga för Åland, utan en mycket vidare fråga. Hela Ålandsexemplet på fredlig konfliktlösning - från NF:s beslut till nutidens utvidgade självstyrelse - riskerar att förlora i trovärdighet i omvärlden. Hur skall en liten och trängd part i en konflikt med sitt moderland kunna lita på att ett förslag om självstyrelse i stället för självständighet kommer att hålla? Även om självstyrelsen införs och görs aldrig så garanterad i relation till moderlandet, kan den ju i någon oviss framtid delvis manipuleras bort genom svåråtkomliga processer i mellan- eller överstatliga organisationer av typ EU. Det är nödvändigt att skapa förtroende och tillit till lösningar med självstyrelse, lösningar som håller även i internationella och globala sammanhang.

Det ljusa avsnittet: Nya idéer och framtida möjligheter

Freds- och konfliktforskaren Kjell-Åke Nordquist konstaterar att många av de väpnade konflikterna i världen idag har det gemensamt, att människors identitet är ett bärande element i motsättningarna. Mer än hälften av alla pågående väpnade konflikter gäller frågor, inklusive territorium, som är relaterade till identiteten. Att stycka upp stater med utpräglade minoriteter i självständiga stater för varje folk med egen identitet vore ogörligt och skulle dessutom riskera att också leda till väpnade konflikter. Alltså måste man finna någon konstruktiv ny lösning på människors grundläggande behov av att få sin identitet tillgodosedd. Nordquist ser för sig en framväxande internationell struktur med tre olika enheter: självständiga stater, internationella organisationer (EU, FN etc.) och vad han kallar suveräna samhällen. De sistnämnda skulle vara självstyrande områden som Åland, men med en nyskapad rätt till egna relationer till de internationella organisationerna (jag föredrar nedan att kalla dessa områden suveräna autonomier).

Samma insikt om betydelsen av självstyrelse för identitet och fred präglar det initiativ som tagits av fursten Hans-Adam II av Liechtenstein i FN. Hans syfte är att få till stånd ett internationellt system för att tillvarata små folks rätt till autonomi. Tanken är att rätten till autonomi skulle erkännas och regleras på något sätt inom ramen för FN. Folkrättsjuristen Lauri Hannikainen har kom-pletterat detta med att föreslå att man inrättar ett speciellt organ eller en speciell rapportör för autonomifrågor inom FN.

Gemensamt för dessa olika tankegångar är att självstyrelse måste ges en förstärkt internationell roll för att skapa ett alternativ till självständighet, ett alternativ som kan tillgodose människors befogade anspråk på identitet och därigenom vara fredsskapande. Sådana internationellt erkända självstyrande territorier skulle kunna kallas suveräna autonomier. Internationellt erkänd självständighet bärs som hittills upp av suveräna stater; dessa har, utöver egen lagstiftningsmakt, rätt till egna utrikes relationer och eget militärt försvar. Internationellt erkänd självstyrelse skulle bäras upp av suveräna autonomier. Dessa skulle ha, utöver egen lagstiftningsmakt, rätt till egna relationer med internationella organisationer; för övriga yttre relationer och militärt försvar ansvarar däremot moderlandet.

Stater som är medlemmar av EU lämnar över vissa av sina befogenheter dit mot att de får inflytande via kommissionen, ministerrådet etc. Små autonomier kan inte rimligen ges samma inflytande som dessa stater, men kan då inte heller rimligen lämna över delar av sina befogenheter på samma sätt. Lösningen på detta måste vara att låta autonomierna hanteras på ett eget och fristående sätt i relation till EU. En möjlighet vore att skapa någon form av separat institution inom EU för suveräna autonomier. Denna skulle tillförsäkra de av autonomierna som önskar delta såväl direktkontakt som särlösningar. En annan möjlighet vore att låta autonomierna fritt ansluta sig eller inte ansluta sig till EU-beslut. Detta skulle likna den väl fungerande fria anslutningsrätt de nordiska autonomierna har till beslut fattade av Nordiska ministerrådet. En tredje möjlighet – och sannolikt den bästa – vore att låta autonomierna i princip stå utanför men ha ett gemensamt löst ramavtal med EU, som vid behov kan kompletteras med individuella specialavtal.

Hur man än gör är det nödvändigt att tillförsäkra autonomierna en egen

stabil ställning i relation till EU och även till FN. Detta är väsentligt inte bara för Åland utan lika väsentligt i det globala perspektivet, det vill säga för en strävan efter ett fredsskapande system med suveräna autonomier. Representanter för åtskilliga folkgrupper i främst Östeuropa och Asien har besökt Åland för att studera dess självstyrelse. Ålands regering och Finlands utrikesministerium har etablerat ett samarbete för att möta denna efterfrågan i främmande länder på kunskap om Ålands ställning. Till följd av behovet finns Ålands självstyrelselag numera tillgänglig på 8 olika språk. Den i autonomifrågor internationellt erfarna juristen Elisabeth Nauclér vid den åländska regeringen har framhållit, att om frågan om autonomilösningar regleras internationellt och institutionaliserades skulle det med all säkerhet vara ett bidrag till världsfreden, och att Ålands självstyrelse skulle kunna tjäna som exempel och inspirationskälla. För att Åland, med sina rötter i NF, skall kunna fylla denna viktiga funktion av inspirerande exempel, måste man kraftfullt förändra relationen mellan Åland och EU.

Allt det här handlar ytterst om en mycket central men ofta bortglömd rättighet: *rätten att vara liten och annorlunda.* Valid var respektera rätten att vara liten och annorlunda är att bidra till fredsskapande verksamhet, att bidra till välfungerande demokrati och att bidra till kulturell mångfald i den stora världen!

Litteratur

Bring, O (2002): Ålands självstyrelse under 80 år: Erfarenheter och utmaningar. Ålands landskapsstyrelse, 119 s.

Fagerlund, N (1997): Autonomous European island regions enjoying a special relationship with the European Union. I Lyck (red): Constitutional and economic space of the small Nordic jurisdictions. Nordiska institutet för regionalpolitisk forskning, 90-121.

Fagerlund, N (1997): The special status of the Åland Islands in the European Union. I Hannikainen & Horn (red): Autonomy and demilitarisation in international law: The Åland Islands in a changing Europe. Kluwer Law International, 189-256.

Hannikainen, L (1998): Self-determination and autonomy in international law. I Suksi (red): Autonomy: Applications and implications. Kluwer Law International, 79-95.

Nauclér, E (2001): Ålands självstyrelse - en modell att kopiera eller en källa till inspiration? I Jansson & Salminen (red): Den andra Ålandsfrågan - Autonomi eller självständighet? Julius Sundbloms minnesstiftelse, 145-164.

Nordquist, K-Å (2001): Åland i ett jämförande internationellt perspektiv. I Jansson & Salminen (red): Den andra Ålandsfrågan - Autonomi eller självständighet? Julius Sundbloms minnesstiftelse, 95-101.

Quayle, R (1990): The Isle of Man constitution. I Robinson & Mc Carroll: The Isle of Man – Celebrating a sense of place. Liverpool University Press, 123-132.

Young, G V C (1999): A brief history of the Isle of Man. Mansk-Svenska Publishing Co, 2:a reviderade upplagan, 39 s.

Bush, toleransa og virði

TINGHELLUDEBATTIN
Rúni Rasmussen
B.S.S.c. í stjórnmálafrøði, MA-lesandi í søgu og mentanarfrøði

USA snaraði til høgru

Valdystirnir millum John Kerry og George W. Bush vóru mangan harðir. Demokratarnir royndu at koppa sitandi forseta. Stórur partur av heiminum, og kanska serliga stórur partur av evropeararum, ynskti sær annan forseta. Men tað eru jú ikki evropeiskir ella aðrir veljarar, sum skulu velja amerikanskan. Avgerðin liggur hjá fólkinum í máttmiklastu tjóð í heiminum.

Amerikanski veljarin hevur talað. George W. Bush gjørdist sigurharri á valinum 2. november. Fólkið valdi ein sterkan, avgjørdan, fólksligan og dugnaligan mann at leiða tjóðina tey komandi fýra árini. George W. Bush vann ein greiðan sigur á demokratiska valevninum John Kerry. Bush fekk 282 valmenn og Kerry fekk 252 valmenn. Tað valevni, sum fær 270 valmenn, vinnur forsetavalið. Bush fekk 3,5 mió. fleiri atkvøður enn Kerry. Bush fekk 51 % av atkvøðunum og Kerry fekk 48 % av atkvøðunum. Bush fekk 8,7 mió. atkvøður fleiri hesuferð í mun til 2000.

Republikanararnir vunnu ikki bara forsetavalið; teir hevdu framgongd í Umboðsmannatinginum og Senatinum. Sostatt eru bæði útinnandi valdið (forsetin) og løggevandi valdið (Kongressin) undir republikanskum ræði. Valið var ein lemjandi ósigur hjá demokratunum, men ein óførur sigur fyri høgrakreftirnar. Sigurin gevur Bush góður umstøður og møguleikar at reka ein politikk, sum í stóran mun er grundaður á konservativ virði. Tað er púra greitt, at USA snaraði til høgru 2. november.

Anti-bushisma

Tað eru mong, sum ikki dáma George W. Bush. Tað hava tey sjálvandi rætt til. Men tað, sum er rædandi, er ógrundaða og ósiviliseraða haturið móti Bush. At finnast at Bush, siga ræðusøgur um hann, háða og tala vanvirðisliga um hann, er næstan vorðið ein serstøk ítróttargrein.

Ein fordómur er ein meining um ein persón ella bólk, sum er grundað á óvilja, uttan støði í veruleikanum. Fordómar móti Bush hava spjatt seg sum ein pest kring allan heim, serliga í Evropa. Ofta eru fordómarnir úrslit av eini heimsáskoðan, sum sigur, at Amerika er eitt sjálvrættvíst og stolt land, sum dámar væl at vera heimspoliti og fegið vísir sínar hernaðarligu musklar. Ein slík heimsáskoðan er bæði barnslig og snævurskygd. Hon er grundað á vantandi vitan um Amerika og altjóða viðurskifti, og áskoðanin hevur tann veikleika, at hon ikki sær veruleikan í einum størri samanhangi. Henda anti-amerikanisma er høpisleys og láturlig. Grundarlagið er fordómar, og ikki vit og skil og ein vilji til at skilja aðrar mentanir betur.

Hesi fólk, sum eru ímóti Bush og hata hann, hava onga orsøk at vera stolt av sínum áskoðanum. Henda Anti-bushisman sigur meir um bushhatararnar enn um Bush. Hesi eru um at drukna í sínum egnu fordómum og sjálvrættvísi. Tey kunnu ikki skilja, hvussu ein kristin, endurføddur, konservativur og høgravendur maður kann sita í heimsins mátt-miklasta embæti. Teirra sjónarringur er so smalur, at hetta kunnu tey als ikki fata. Hetta sigur okkum greitt, at tað er ikki persónurin George W. Bush, ið teimum ikki dámar, men tey virði og politikk, sum hann stendur fyri.

Aloftast hava hesir bushhatararnir lítla og onga vitan um Bush og hansara persónligheit og avrik.

Ein rithøvundur sigur um lívið hjá Bush áðrenn 1984, at tað var "a study in failure". Hetta árið byrjaði hann at liva eitt málrættað lív. Tá var hann 38 ár.

Bush hjálpti pápa sínum at vinna forsetavalið í 1988. Hann gjørdist stjóri í baseballfelagnum Texas Rangers, og gjørdist hetta ein sólskinsøga undir hansara leiðslu. Í 1994 varð hann valdur til guvernør í statinum Texas. Bush varð afturvaldur í 1998 við 68,6 % av atkvøðunum. Í 2000 vann hann forsetavalið.

Hesi avrik telja lítið og einki í hugaheiminum hjá einum bushhatara. Bush er jú ein býttlingur, sum ikki dugir at málbera seg.

Bush tók BA-prógv í søgu í 1968 frá Yale Fróðskaparsetrinum og MBA-prógv á Harvard Business School. Fyri ein bushhatara hevur hetta ongan týdning. Tað er jú greitt, at Bush er ikki serliga intelligentur. Virðing og toleransa fyri Bush og teimum virðum, ið hann stendur fyri, er ikki pláss fyri hjá einum sonnum bushhatara.

Evropeisk toleransa

Í einum heimi við ymiskum hugsjónum, religiónum og heimsáskoðanum, er tað sera týdningarmikið at hava vilja og evni at skilja tey, sum hava aðra fatan enn ein sjálvur. Ymiskleikin gerst alt meiri sjónligur í einum globaliseraðum heimi. Virðing fyri øðrum menniskjum er eitt kjarnuvirði fyri eitt nútímans og siviliserað menniskja.

Ofta verður tosað um toleransu. Toleransa er ein vilji at góðtaka og virða meiningar, fatanir og atferð, sum ein sjálvur ikki stuðlar ella tekur undir við. Tað er einki dulsmál, at toleransa verður mett at vera eitt sereyðkenni fyri nútímans Evropa. Sagt verður, at vit skulu virða trúgv, virði og áskoðanir hjá øðrum menniskjum. Hetta ljóðar vakurt og menniskjaligt.

Skulu vit vísa toleransu fyri øllum mentanum og menniskjum? "Sjálvandi" verður sagt. Tíverri er henda evropeiska toleransan ikki galdandi fyri Amerika, og als ikki fyri George W. Bush og teimum virðum, ið hann stendur fyri. Ein hópur av evropearum vísa ikki, at Bush er ein endurføddur kristin, sum ikki skammast við sína trúgv og gudslív. Bush er íðin mótstøðumaður móti fosturtøku og íðin talsmaður fyri hjúnabandi millum mann og kvinnu (ikki millum mann og mann ella kvinnu og kvinnu). Tað er ófatiligt fyri ein verðsligan evropeara, at máttmiklasti politiski leiðarin í heiminum er játtandi kristin og er móti fríari fosturtøku. Bush tykist av vera ímyndin av kristnari fundamentalismu í hugaheiminum hjá mongum evropearum. Hvussu ber tað til, at amerikanska fólkið hevur valt ein persónliga trúgvandi mann til at vera forseti teirra? Hetta hava mong ilt við at skilja. Toleransan sum evropearar eru so stoltir av, røkkur ikki til konservativ, høgravend kristin í Amerika. Ein orsøk til hetta er, at tey síggja veruleikan bert við støði í egnum fatanum og fyritreytum. Hetta kallast etnosentrisma.

Tað eru nógv íðin talsfólk fyri toleransu í Evropa. Men tíverri verður tað, sum prædikað verður, ikki víst í verki. Toleransa eigur at verða víst fyri øllum fatanum og fólkum. Tað er spell, at tann evropeiska toleransan ikki røkkur yvir um Atlantshavið.

Kristnu virðini

Tað vóru ikki búskaparmál, sosialmál ella heilsumál, ið avgjørdu amerikanska forsetavalið. Nógvir politiskir eygleiðarar vóður klókkir, tá ið tað gjørdist greitt, at tað vóru virðisspurningar, sum avgjørdu valið.

Bush legði stóran dent á, at búskapurin var í tryggum hondum og at hann var rætti maðurin at halda áfram við stríðinum ímóti yvirgangi. Kerry vísti á, at arbeiðsloysið er vaksið meðan Bush hevur verið forseti. Eisini legði Kerry dent á, at kríggið í Irak gongur alt annað enn væl. Fyri nógvar amerikanskar veljarar vóru onnur mál, sum høvdu størri týdning, nevniliga moralsk virði.

Flestu politisku eygleiðararnir vóru samdir um, at tað vóru tey evangelisku kristnu, sum avgjørdu valið. Mótstøðan ímóti fosturtøku og mótstøðan ímóti hjúnabandi millum samkynd var so stór, at millióniir av amerikanararum, sum ikki høvdu ætlað sær at farið á val, fóru á val kortini og atkvøddu fyri kristnu virðunum og George W. Bush. Demokratarnir høvdu undirmett týdningin av moralsku virðunum og teimum evangelisku kristnu. Avleiðingarnar av hesum gjørdist ein vanlukka fyri demokratarnar.

Í Føroyum kunnu vit fegnast um, at tey kristnu moralsku virðini ikki eru kastað fyri borð. Men vit vita, at tað eru kreftir í okkara landi, sum við religiøsum íðni gera alt tað, tey eru ment, fyri at leiða føroysku tjóðina ta leið, sum amerikanskiu veljarin segði nei til. Vit føroyingar hava meira í felag við amerikanarar, tá ið talan er um moralsk virði, enn við evropearar.

Tað fer eitt stríð fram í Føroyum í dag um okkara grundarlag sum fólk. Velja vit tey kristnu og tryggu virðini ella verðsligu humanistisku virðini? Um vit velja at byggja okkara land á humanistisk og relativistisk virði, fer hetta at gerast ein vanlukka fyri okkara land. Tá byggja vit hús á sandi. Hetta húsið fellur. Um vit áhaldandi velja at byggja land okkara á kristnu virðini og tann siðaarv, ið flestu føroyingar virðismeta, byggja vit hús á hellu. Hetta húsið fellur ikki, tí tað er grundað á hellu.

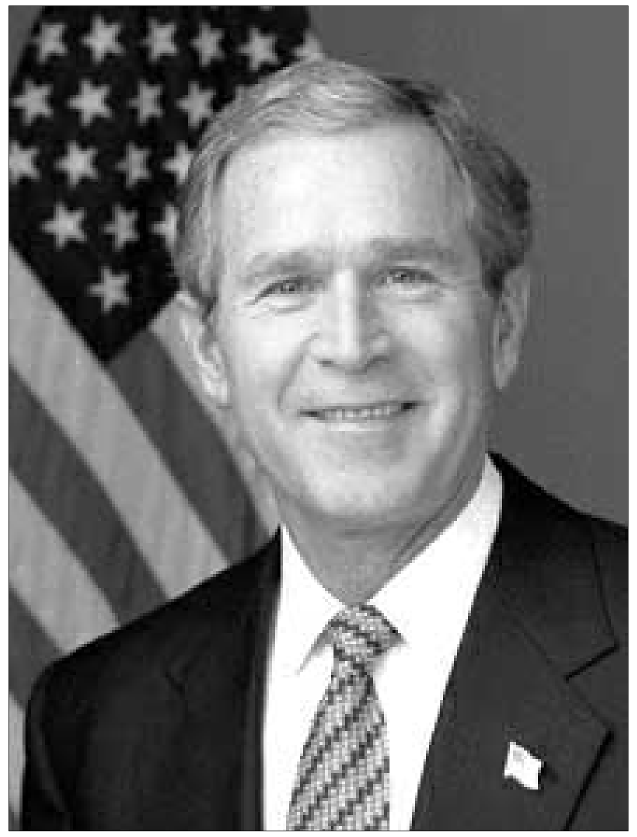

George W. Bush, afturvaldur forseti

Útvaldar keldur:

Babington, Charles og Juliet Eilpern: *Rightward Shift May Squeeze Centrists.*Washington Post, 4. november 2004.

Broder, David S.: *Need to Connect With Religious, Rural Vpters Noted.* Washington Post, 4. november 2004.

Førelle, Charles o.a.: *Gay Agenda Is seen as Rallying Point.* The Wall Street Journal, 5. november 2004.

Frum, David: *The Right Man. An inside Account of the Surprise Presidency of George W. Bush.* Weidenfield & Nicolson, London 2003.

Frum, David: *Astonishing Night When America Chose the Strong Man.* American Enterprise Institute for Public Policy Research, 4. november.

Høi, Poul: *Kristne republikanere blæser til angreb.* Berlingske Tidende, 5. november 2004.11.10

Høi, Poul: *Demokraterne i den store Gud-alder.* Berlingske Tidende, 5. november.

Mansfield, Stephen: *The Faith of George W. Bush.* Charisma House, florida 2003.

Seelye, Kathrine Q.: *Moral Values Cited as a Defining Issue of the Election.* The New York Times, 4. november 2004.